

13. Тихонова В. В. Грамматическая и семантическая структура двусоставного предложения с бытийным значением / В. В. Тихонова: Автореф. канд. филол. наук: 10.02. 02. – М, 1979. – 23 с.
14. Шведова Н. Ю. Лексическая классификация русских глаголов / Н. Ю. Шведова // Славянское языкознание: IX Международный съезд славистов. – М.: Наука, 1983. – С. 306 – 322.

ДЖЕРЕЛА

1. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. / Н. Полонська-Василенко. – Т. 1. – К.: Либідь, 1993. – 590 с.

Ljudmyla Lonska

Functioning of two-member stative sentences in «The History of Ukraine» by Natalia Polonska-Vasylenko

The article considers functioning of two-member stative sentences in the historical text, the mostly used verbal predicates denoting existence, presence, occurrence are singled out, as well as analyzed in the source mentioned.

Key words: stative sentence, predicate of existence, presence and belonging, occurrence, or locative, subject, possessor, object.

Наталія Ясакова

СЕМАНТИКА ОЗНАЧЕНОСТІ / НЕОЗНАЧЕНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПЕРСОНАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТА РЕЧЕННЯ

У статті з'ясовано роль семантики означеності / неозначеності у формуванні персонального статусу суб'єкта речення. Встановлено, що семантику означеності / неозначеності по-різному виявлено у сфері першої, другої та третьої особи, вона бере участь у творенні специфічних типів персональності.

Ключові слова: семантика, персональність, означеність, неозначеність, особа.

У центрі багатьох сучасних досліджень з граматики української мови перебувають питання сутності, структури та взаємодії граматичних категорій, які, за словами І. Вихованця, найповніше відбивають «світобачення нашого народу, спосіб об'єднання слів у синтаксичні конструкції для вираження думок і почуттів, а також потенціал творення нових слів» [3, с. 43].

Категорія персональності, що встановлює співвідношення між учасниками описуваної в реченні ситуації та учасниками комунікації, в українському мовознавстві ще не була об'єктом спеціального дослідження. Окремі аспекти відношення до особи висвітлювали у своїх працях К. Городенська, О. Кितिця, М. Мірченко, М. Плющ, Л. Погиба та інші. На матеріалі російської мови особливості вираження персональної семантики розглядали О. Бондарко, Т. Булигіна, В. Гак, В. Карасик, О. Падучева, Б. Успенський, І. Чаплигіна, О. Шмельов та інші. Проте й у російському мовознавстві відсутнє комплексне багатоаспектне дослідження категорії персональності, і чимало питань є нез'ясованими або дискусійними.

Осягнення сутності персональної семантики, дослідження всіх типів відношення до особи не можливе без встановлення численних зв'язків категорії персональності з іншими семантичними категоріями. Семантика особи може виражатись у зв'язку з суб'єктним, об'єктним значенням, виявом посесивності, семантикою активності / пасивності, означеності / неозначеності, темпоральності та локативності.

Мета пропонованої статті – з'ясувати роль семантики означеності / неозначеності у встановленні персонального статусу суб'єкта речення.

Суб'єкт речення реалізує функцію референції та індивідуалізації. На думку Ю. Степанова, за здатністю займати позицію суб'єкта в індоєвропейському реченні імена складають певну ієрархію: лексеми, що позначають осіб / людей загалом / тварин / рослини / речі / абстрактні об'єкти [11, с. 15]. Отже, найприроднішою позицією суб'єкта є для чітко означеного активного суб'єкта, яким є передусім назва особи.

Семантична категорія означеності / неозначеності актуалізує та детермінує ім'я, виражає його одиничність в описуваній ситуації або належність до класу подібних йому феноменів [7, с. 349]. У безартиклевих мовах цю семантику виражають різнорівневі мовні засоби, де помічено складну взаємодію іменних і дієслівних граматичних категорій у репрезентації суб'єкта як означеного,

частково означеного чи неозначеного, виявлено тісний зв'язок семантики персональності та означеності / неозначеності, активності / пасивності.

Категорії персональності та означеності / неозначеності актуалізують суб'єкт речення, тісно взаємодіючи між собою. Встановлення персонального статусу суб'єкта передбачає й встановлення ступеня його означеності й активності. Семантика персональності має складну природу, містить і семи означеності / неозначеності, активності / пасивності.

Ю. Степанов, характеризуючи категорію особовості / безособовості, зазначає, що вона співвідносить суб'єкт речення з якимось предметом в зовнішньому світі (референтом) і визначає ступінь його виділеності (окремішності) в просторі й часі. Протиставлення за особовістю / безособовістю вчений вважає градуальним, тобто таким, яке припускає наявність проміжних членів, кількість яких залежить від конкретної мови. Загалом для індоєвропейських мов Ю. Степанов визначає таку градацію речень за типом суб'єкта: 1) з суб'єктом «я» (*Я розмовляю*), 2) індивідом-особою, крім «я» (*Хлопчик розмовляє*), 3) індивідом не-особою (*Камінь упав*), 4) означеною кількістю індивідів – осіб або не-осіб (*Усі прийшли; Усі камені впали*), 5) неозначеною кількістю індивідів – осіб або не-осіб (*Курчат рахують восени; Там щось сиплется*), 6) означеним за просторово-часовими межами явищем внутрішнього і зовнішнього світу (*Мене нудить; Сьогодні зранку морозить*), 7) неозначеним за просторово-часовими межами явищем природи (*Холодно; Темно; Погано*). Для вченого важливим є розрізнення семантичної категорії особовості / безособовості та градації за означеністю / неозначеністю референції, яку розглядають теорія референції та прагматика, хоча, за словами Ю. Степанова, вони «часто існують у «склеєному» вигляді» [12, с. 272–273].

В. Гак подає таку градацію особових значень за ступенем означеності / неозначеності: 1) конкретно-особовий суб'єкт (з внутрішньою градацією від одиничності до множинності); 2) сукупний суб'єкт (*ми з тобою*); 3) збірний суб'єкт (*група студентів*); 4) неозначено-особовий суб'єкт (*стукать*); 5) узагальнено-особовий суб'єкт; 6) неозначено-вказівний суб'єкт (*це*); 7) усунений суб'єкт (*стукать!*); 8) безособовість (безсуб'єктність: *світає*) [13, с. 74]. О. Бондарко, подаючи загальну характеристику семантичної категорії та функціонально-семантичного поля персональності, вирізняє два типи персональності: конкретний персональний дейксис (конкретно-особовий і предметний) та неконкретний персональний дейксис (узагальнено-особовий і неозначено-особовий). Учений вказує на те, що конкретність (означеність) найбільшою мірою властива «я» і «ти» (у конкретно-особовому значенні) [13, с. 8]. Як бачимо, мовознавці констатують особливий зв'язок семантики персональності та означеності / неозначеності. Взаємодія цих значень призводить до появи особливих типів персональної семантики.

Означеність Я-суб'єкта є безсумнівною. «Основною точкою відліку в описі мовленнєвого спілкування будь-якою природною мовою є суб'єкт мовлення – мовець», – підкреслює В. Іванов [5, с. 541]. На думку Ю. Степанова, «індивідність, яку система мови приховує під іменем «людина», має полюс, індивідність у найвищому ступені – «я» самого мовця, і мова постійно оперує цим полюсом як мірою індивідності імен, суб'єктів речень і відповідно їхніх предикатів» [10, с. 88]. Така лінгвістична унікальність **я** пов'язана з природою осягнення світу людиною й була предметом осмислення в численних працях з філософії М. Бубера, Е. Левінаса, Ж. П. Сартара, Ю. Хабермаса та ін. Так, за Ж. П. Сартром, усвідомлення себе є єдиним модусом існування, який можливий для усвідомлення будь-чого [9, с. 28].

У реченнях, де підмет виражений займенником **я** в називному відмінку однини, суб'єкт референції збігається з суб'єктом мовлення й суб'єктом мислення та є чітко експлікованим, наприклад: *Я весь час дякую Богові за те, що послав мені таку втіху* (І. Багрянний); *Я завжди любила запах верби* (В. Шевчук). Персональний статус суб'єкта може виражатися й напівлатентно, через морфологічну форму дієслова, яка є носієм цілої низки граматичних значень, зокрема й семантики особи. Унікальну індивідність Я-суб'єкта в такому разі не акцентовано, проте означеність суб'єкта не підлягає сумніву, наприклад: *Співаю, аж сам себе слухаю!* (І. Нечуй-Левицький); *Засну, розтисши кулак з пальцями-павуками* (В. Герасим'юк). Коли мовець є носієм фізичного чи психічного стану, суб'єктна синтаксема може бути виражена займенником **я** в непрямих відмінках, наприклад: *Не їсться мені, губи розтулити не спроможуся...* (Григор Тютюнник); *Я слухав, хоч мені кортіло часом пожбурити в нього чорнильницю...* (В. Шевчук). У такому разі підкреслено деагенсивність суб'єкта, незалежність дії предиката від волі мовця, відбувається нашарування суб'єктної та об'єктної семантики, увагу сконцентровано на семантиці предиката, отже, можна говорити про деяке послаблення означеності суб'єкта. Проте означеність, одиничність **я** в українській мові не підлягає повній нейтралізації, тому реченням із Я-суб'єктом не властиве узагальнено-особливе значення.

У реченнях із Ти-суб'єктом суб'єкт референції і суб'єктом мовлення та суб'єктом мислення не збігаються. **Ти** може мати конкретно-особове й узагальнене значення. Саме Ти-суб'єкт є характерним для узагальнено-особових речень, які можна розглядати як особливий випадок неозначеної референції: висловлювання може стосуватися будь-якої з трьох осіб або всіх трьох водночас [11, с. 126]. У таких конструкціях **ти** може вказувати на мовця, співрозмовника, третю особу через узагальнення однотипних ситуацій, втрачаючи конкретну особову віднесеність. Ти-суб'єкт узагальнено-особових речень може бути виражений відповідним займенником, проте частіше є невербалізованим. Очевидно, творення специфічного узагальненого значення другої особи, коли нейтралізовано конкретну особову віднесеність Ти-суб'єкта, підтримується незаповненою позицією підмета. На думку Т. Булигіної та О. Шмельова, вибір нульового чи ненульового варіанта регулюється досить складними правилами і, хоча інколи можливі обидва варіанти, вважати узагальнено-особове речення еліптичним двоскладним не можна: в багатьох випадках ненульовий займенник не може бути вжитий [13, с. 44]. Такі речення можуть відображати результати колективного досвіду носіїв мови, наприклад: *Що посіси, те й пожнеш; Людей питай, а свій розум май; Їж борщ з грибами – держи язик за зубами; Хвали море, а держися землі.* За допомогою узагальнено-особових речень мовець може вказувати на однотипність, подібність осіб, які беруть участь у комунікації; риси, ситуації, які, на його думку, є типовими для людини, наприклад: *Не знаєш того щастя дитиною, не знаєш його й вирісиш...* (М. Коцюбинський); *Поки молодий, хіба про віру думаєш?* (П. Загребельний); *По-справжньому життя відчуваєш після шістдесяти* (В. Шевчук); *Медитацією над борцем ситий не будеш* (В. Слапчук).

Прагматика таких висловлювань, на думку Ю. Рилова, полягає «у виведенні з певних причин справжнього суб'єкта та кваліфікативної ознаки з мовленнєвого акту й представленні його, з одного боку, як неозначеного, усуненого, з іншого боку, як генералізованого. Саме через сему генералізованості суб'єкт пов'язаний з учасниками комунікації» [8, с. 65]. Т. Булигіна і О. Шмельов вважають, що референт узагально-особового нульового варіанта **ти** – це «результат абстракції ототожнення ряду однотипних ситуацій», «висловлювання стосується не одного конкретного випадку, а цілого класу однотипних ситуацій» [2, с. 335]. Це може бути узагальнення повторюваних дій, станів одного індивіда (найчастіше – мовця) або узагальнення різних індивідів [13, с. 62]. У будь-якому разі узагальнення передбачає неозначеність, отже, нереферентне вживання **ти**, породження генеративної семантики відбувається через втрату семантики означеності, яка властива **ти** конкретно-особовому.

О. Клименко в дисертаційному дослідженні «Типи неозначеного суб'єкта-діяча в англійській та українській мовах» неозначеним вважає такого діяча, «особистість якого не визначена в межах речення, що виражає окрему ситуацію» [6, с. 6], і зараховує до неозначених суб'єктів такі, які виражені займенниками **ми**, **ти** (в узагальнено-особових реченнях), **ви**, **вони** та їхніми нульовими відповідниками. Дослідниця вирізняє два основних типи неозначеного суб'єкта-діяча: неозначеного узагальненого діяча й неозначено-особового діяча [6, с. 6]. Варто зауважити, що обрані назви типів неозначеного суб'єкта спираються на традиційну термінологію, проте не відбивають суті описуваних явищ. Некоректність усталених термінів «неозначено-особові», «безособові» речення відзначали багато лінгвістів, однак досі не запропоновано інших прийнятних найменувань.

Займенники **ми**, **ви** можна вважати такими, що вказують на неозначеного діяча, оскільки вони можуть мати інклюзивне та ексклюзивне значення. **Ми** може вказувати на мовця й співрозмовника (співрозмовників), мовця й третю особу (осіб); **ви** – на кількох співрозмовників або співрозмовника й третю особу (осіб). Множина **ми** та **ви** є особливою, чітко означеними є тільки стрижневі компоненти **я** і **ти**, решта суб'єктів потребують уточнення з контексту, ситуації мовлення. Отже, неозначеність **ми**, **ви** є частковою. Вона може усунутися за допомогою інших повнозначних слів, наприклад: *Ми з сестрою дуже любимо квітки...* (І. Нечуй-Левицький); *То були найкращі часи, коли ми з батьком вирушали купатись* (В. Шевчук) Тільки в спонукальних формах першої особи множини, де виявлено тільки **ми** інклюзивне, а отже, потенційним суб'єктом дії разом із мовцем може бути тільки слухач (слухачі), склад суб'єктів дії, на які вказує **ми**, є більш означеним, наприклад: – *Тікаймо звідсіля, браття! – промовив Микола. – Тікаймо!* (І. Нечуй-Левицький); – *Ходім знайдемо затишніше місце, – згодився Варський* (В. Шевчук).

Речення із суб'єктом **ми** можуть мати узагальнено-особове значення. У такому разі предикативна ознака може бути приписана будь-якій людині, оскільки, на думку мовця, є характерною рисою цього типу суб'єкта, наприклад: *Ми ніколи не стаємо тим, ким мали б стати!* (В. Герасимчук); *Про душу ми всі знаємо стільки, скільки про Бога* (В. Шевчук). Семантика узагальнення виразно реалізується за відсутності суб'єктної синтаксеми, коли акцентовано увагу на значенні предиката, наприклад: *Що маємо – не дбаємо, а втративши – плачем* (Нар. тв.).

На позначення третьої особи, що перебуває за межами комунікативної ситуації і є об'єктом повідомлення, вживаються усі іменники та ціла низка займенників. Найвищий ступінь індивідуалізованості у цій сфері характерний для власних назв осіб. Якщо суб'єкт виражений іменником у непрямому відмінку, його означеність послаблена, наприклад: *Досадно дівчині, що до неї приступає шайтан...* (М. Коцюбинський); *Знов згадав [Барон] про цілковиту свободу, про той вічний абсолют, від якого професора скривило, наче від гіркого* (О. Гончар); *...Від надміру коричневого в кімнаті пахне курявою* (В. Шевчук). Речення із суб'єктом третьої особи можуть мати неозначену й узагальнену семантику різного характеру. Суб'єкт у такому разі може називатися (*людина, кожний, хтось, щось*) або встановлюватися через семантику й граматичну форму предиката. Речення з суб'єктом, який виражений неозначеним займенником, не тотожні односкладним неозначено-особовим реченням. У першому випадку неозначеність суб'єкта дії є акцентованою, у другому позначення суб'єкта дії є несуттєвим [13, с. 66].

В українській мові є розгалужена система неозначених займенників, які можуть указувати на неозначені суб'єкти різних типів. І. Дудко розмежовує фіксовано-неозначені, нефіксовано-неозначені та напівнеозначені займенники. Найнижчий ступінь неозначеності, на думку дослідниці, виражають займенники, утворені за допомогою форманта *де-*, вказують на об'єкт, що існує реально і може бути відомий мовцеві, але не визначений для адресата. Середній ступінь неозначеності властивий займенникам з формантом *-сь*, які вказують на наявний, але не відомий слухачеві й мовцеві об'єкт, і найвищий ступінь неозначеності виражають займенники з формантом *-небудь*, що позначають невідомість об'єкта та невизначеність його існування [4, с. 18]. Неозначеним суб'єктам, які виражені відповідними займенниками, властивий вищий ступінь індивідуалізації, ніж суб'єктам, тих речень, де відповідна синтаксема не вербалізована. Словесно виражений суб'єкт переважно сприймається як одиничний, тому такі двоскладні речення не можуть повідомляти про узуальні, узагальнені дії.

В односкладних реченнях, які традиційно називають неозначено-особовими, провідною є семантика третьої особи, яка протиставляється учасникам комунікації, а конкретизація суб'єкта дії відступає на другий план. Такі речення можуть уживатися, коли суб'єкт є невідомим обом комунікантам або одному з них, наприклад: *...Воєнком і його бойова подруга встигли одержати у віддачу від Лободи веселу історійку про того генерала, якого в поїзді обікрали...* (О. Гончар); коли суб'єкт добре відомий обом учасникам спілкування, наприклад: *Все було правильно і врівноважено, мене любили й опікували [батьки]* (В. Шевчук). Односкладні речення з дієслівним предикатом у формі третьої особи множини теперішнього або майбутнього часу чи множини минулого часу часто уживаються, коли суб'єктом дії є неозначена група осіб, конкретизація яких є не можливою і не потрібною: – *Де Родим? – Поховали Родима* (П. Загребельний); *Одної неділі справляли весілля Настині з Петром, другої вінчали Гната* (М. Коцюбинський); *Він [дідусь] уже старий, не сьогодні-завтра покладуть у яму...* (М. Коцюбинський); а також тоді, коли суб'єктом дії є кілька конкретних осіб, відомих із ситуації мовлення чи контексту, наприклад: *Сиділи навпроти два каторжанина – батько й син, ждали одправки. Прості селяне. <...> Ідуть поз прозурку оце, де Луценко, і тільки брязь-брязь кайданами* (А. Тесленко). Суб'єктом може бути неозначена кількість осіб, які належать до певної групи, окресленої обставиною, наприклад: *В Братському монастирі задзвонили на утрєню* (І. Нечуй-Левицький); *А у селі не забувають Карпа...* (М. Коцюбинський); – *Тебе викликав завуч, – сповістили мені в класі* (В. Шевчук). Суб'єктом може бути й одна особа, тоді форма дієслівного предиката вказує на те, що цю особу не знає один з комунікантів, мовець не бажає чи не може її назвати, наприклад: *Викликають свідків* (М. Коцюбинський); – *Тут до мене прийшли. – Трубка дзенькнула в невідомій далечі* (П. Загребельний); *Мене запросили до ресторану* (В. Слапчук). Така форма може вживатися й тільки для того, щоб акцентувати значення предиката, наприклад: *Її сватають. <...> Правда, вона не закохана, але їй подобається чорнявий сусід...* (М. Коцюбинський); *Привезли хліб*.

На думку М. Шелякіна, саме завдяки несуттєвості позначення суб'єкта дії в неозначено-особових реченнях вони можуть уживатися в різних випадках, коли суб'єкт відомий чи невідомий комунікантам, а також тоді, коли мова йде про узуальні й узагальнені дії [13, с. 67]. У односкладних неозначено-особових реченнях з предикатом, який позначає звичну, типову для носіїв мови, повторювану дію, суб'єктом може бути необмежене коло осіб, наприклад: *Над околицею плив дим – палили торішній бур'ян* (В. Шевчук), або будь-яка особа, тобто може реалізуватися узагальнене значення: *Дарованому коневі в зуби не дивляться* (нар. тв.). Отже, неозначеність суб'єкта у сфері третьої особи не дорівнює його невідомості. Неозначено-особова семантика може мати різний характер: неозначеність суб'єкта може бути акцентована, якщо суб'єкт виражений відповідним займенником, або відступати на другий план.

Особа може бути суб'єктом і деяких так званих безособових речень, які можна вважати трансформами відповідних односкладних неозначено-особових структур: *Роботу покинуто* (М. Коцюбинський); *Хочеться матері, щоб дитину її таки було в купелі скупано, кропилом покроплено* (О. Гончар). На думку О. Болюх, специфіка таких речень «полягає в тому, що в їхній формально-граматичній структурі семантика діяча не дістала лексичного вираження, тому що в семантико-синтаксичному ярусі відповідна їй суб'єктна синтаксема зазнала кількісної модифікації й стала інтерпретуватися як неозначений суб'єкт дії, а потім редукувалася, а дієслова у функції головного члена, які вказували на неозначену множинність суб'єктів дії, замінилися предикативними формами на **-но**, **-то** або безособовими дієсловами на **-ся (-сь)**, у структурі яких відсутні будь-які граматично навантажені афікси, що характеризували б особу суб'єкта дії» [1, с. 8]. Суб'єктом таких речень може бути невідома особа (особи): *Вкрадено таблицю з собору!* (О. Гончар); коло осіб, які відомі з контексту, ситуації мовлення: *Дмитрик лежить у лікарні. Зламано ногу його взято в лежача* (М. Коцюбинський); одна відома з контексту чи ситуації мовлення особа, наприклад: *Хлопця роздягнуто, він кутається в ковдру. Нянька поправляє це щось і гасить світло* (М. Коцюбинський); *Потім, коли біля собору наздогнала його Наталка, були знову виправдання, пояснення, іменем дітей благалося...* (О. Гончар). Форма третьої особи дієслова-присудка в цьому випадку є формальною, адже може сполучатися також із Я-суб'єктом, Ти-суб'єктом за підкреслення їхньої деагенсивності, неконтрольованості дії. Завдяки відсутності в структурі предиката граматичних афіксів, які б вказували на персональний статус суб'єкта речення, дія сприймається як відсторонена, неконтрольована, стихійна. Порівняймо такі речення: – *А батько де?* – *Газами на війні отруїли* (О. Гончар) і *Очі випалило на фронті...* (О. Гончар). У першому випадку повідомляється про дії ворогів, у другому – війна постає як неконтрольована, стихійна сила.

Імпліцитне вираження суб'єкта або вираження за допомогою непрямих відмінків іменника при особовому дієслові, ужитому в «безособовому» значенні, може виражати неозначеність суб'єкта унаслідок різних причин: невідомості, швидкого перебігу подій, великої кількості суб'єктів, їхнього хаотичного руху тощо: *Ганні кольнуло в грудях коло самісінького серця...* (І. Нечуй-Левицький); *...Звідкісь сипонуло дітлашні...* (П. Загребельний); *Собака відчув небезпеку, метнувся, знову заблибли очі й білі, дивовижно білі зуби, клацнуло десь перед обличчям, і до носа вдарив гострий дух собачої шерсті...* (В. Шевчук); *Мотоцикл перекинуло, блиснув червоний шолом, і джигулястий наїзник опинився в кущах* (В. Шевчук). За відсутності спеціалізованої синтаксеми суб'єкт може сприймається як ще більш неозначений, як певний простір, межі якого окреслено обставиною, наприклад: *В кав'ярні було затишно* (М. Коцюбинський); *На дні міжгір'я тихо, похмуро* (М. Коцюбинський); *...В Радогості ще палало...* (П. Загребельний). Загалом найбільша неозначеність суб'єкта властива так званим безособовим реченням, де вербалізовано тільки предикат, який вказує на фізичний стан навколишнього середовища. «Аргумент з семантичною функцією носія всеохоплюючого фізичного стану у формальній структурі відповідного безособового речення має імпліцитне, а предикат цього стану – лексичне вираження» [1, с. 6], наприклад: *Обвидніло* (Г. Квітка-Основ'яненко); – *Нехай лишень виясниться, бач, нахмарило!* (І. Нечуй-Левицький).

Як бачимо, наявний тісний зв'язок між означеністю / неозначеністю та персональним статусом суб'єкта речення. Персональну кваліфікацію суб'єкта речення можна розглядати як один із засобів установлення його означеності. Різним персональним типам суб'єктів властивий різний ступінь означеності, а відповідну семантику по-різному виявлено у сфері першої, другої і третьої особи, модифікуючи значення персональності або беручи участь у творенні його специфічних типів. Вивчення всіх типів персональних значень та їхніх відтінків, засобів їхнього вираження в українській мові сприятиме дослідженню способів категоризації навколишнього світу, властивих українському народові, встановлення їхніх етноспецифічних рис.

Найвищий ступінь означеності та індивідності властивий Я-суб'єкту. Ти-суб'єкт може мати конкретно-особове, а також специфічне узагальнено-особове значення, творення якого відбувається за послаблення означеності суб'єкта. У разі множинності суб'єктів їхня означеність є частковою.

Найширший спектр семантичних відтінків за ступенем означеності / неозначеності суб'єкта властивий третій особі. Він-суб'єкт, що перебуває за межами ситуації спілкування, є менш означеним, ніж особи комунікантів і може бути виражений іменниками різної семантики, займенниками та імпліцитно. Він-суб'єкт може мати конкретно-особове, неозначено-особове, предметне та неозначено-предметне значення. Спеціалізованим засобом для вказівки на неозначений суб'єкт дії або стану є відповідні займенники. Вони можуть вказувати на різні за характером неозначеності суб'єкти, що через наявну окрему синтаксеми є акцентованими. За відсутності суб'єктної синтаксеми неозначеність суб'єкта відходить на другий план, сприймається як неістотна.

Особливий характер вираження персонального значення властивий таким реченням, де предикат, виражений формами на **-но, -то** або так званими безособовими (одноособовими) дієсловами на **-ся (-сь)**. Дія або стан у таких реченнях сприймаються як відсторонені від суб'єкта, для якого характерна деагенсивність, нашарування об'єктної семантики, унаслідок чого суб'єкт може сприйматися як менш означений, ніж у відповідних активних конструкціях. Найбільша неозначеність суб'єкта властива тим реченням, де суб'єктна синтаксема не може бути вербалізована внаслідок просторової невизначеності меж суб'єкта-носія природного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болюх О. В. Семантико-синтаксична структура безособового речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова» / О. В. Болюх. – К., 1992. – 16 с.
2. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелёв. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с.
3. Вихованець І. Концепція нової академічної «Граматики сучасної української літературної мови» у 3-х томах / І. Р. Вихованець // Українська мова. – 2006. – № 3. – С. 3–47.
4. Дудко І. В. Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Дудко. – К., 2002. – 24 с.
5. Иванов Вяч. Вс. Избранные труды по семиотике и истории культуры / В. В. Иванов. – Том. I. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 912 с.
6. Клименко О. В. Типи неозначеного суб'єкта-діяча в англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Зіставно-історичне та типологічне мовознавство» / О. В. Клименко. – К., 2003. – 21 с.
7. Николаева Т. М. Определенности / неопределенности категория / Т. М. Николаева // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 349.
8. Рылов Ю. А. Аспекты языковой картины мира: итальянский и русский языки / Ю. А. Рылов. – М. : Гнозис, 2006. – 304 с.
9. Сартр Ж. П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии / Ж. П. Сартр; пер. с ф., предисл., примеч. В. И. Колядко. – М. : Республика, 2000. – 639 с.
10. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения (Семиологическая грамматика) / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1981. – 358 с.
11. Степанов Ю. С. Индоевропейское предложение / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1989. – 248 с.
12. Степанов Ю. С. Личности/безличности категория / Ю. С. Степанов // Языкознание. Большой энциклопедический словарь; Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 272–273.
13. Теория функциональной грамматики. Персональность. Залоговость /А. В. Бондарко, Т. В. Булыгина, Н. Б. Вахтин и др. – СПб. : «Наука» С.-Петербургское отделение», 1991. – 670 с.

Nataliya Yasakova

Semantics of definiteness / indefiniteness in the subject's personal status formation

The article explicates the role of the semantics of definiteness / indefiniteness in the subject's personal status formation. The semantics of definiteness / indefiniteness is certain to manifest itself differently in the spheres of the first, second and third person, as well as to participates in creating some specific types of personality status.

Key words: semantics, personality, definiteness, indefiniteness, person.